

⊕ SZÖVEG: SOMFAI KARA DÁVID

SZIÚK ÖRÖKSÉGE

Sziú-rezervátumok

SZERTEFOSZLOTT ROMANTIKA

Itt fekszenek a rokonaim – mutat tollakkal, szalagokkal díszített botjával a sírokra a könnyes szemű, öreg sziú. A tömegsírban százötven test maradványai pihennek, örök mementőjeként annak a fagyos decemberi napnak, mikor 1890-ben amerikai katonák mészároltak le itt egy falut, hogy egy közel negyvenéves háborúskodás végére tegyenek pontot. Az életben maradt őslakosoknak egyenes út vezetett a rezervátumokba, amiket azután hosszú ideig el sem hagyhattak. Kik voltak ők, mielőtt fegyvert fogtak, és mivé lettek mára a leszármazottaik?

Az indiánregények hamiskás romantikájától és sokszor súlyos tárgyi tévedéseitől „fertőzöttek” egyre jobban fűtött a vágy, hogy utánajárjak a valódi sziú hagyományoknak és a sziúk mai életének. Az Indianai Egyetem vendégszeretettel élvezve több rezervátumot is felkerestem, végül a nyugati sziúkat kezdtem behatóbban tanulmányozni Dél-Dakota két legnépesebb rezervátuma, a Rosebud és a Pine Ridge területén. Választásomat segítette Kevin Costner klasszikusa, a Farkasokkal táncoló (Sunk-mánitu-thánka ob wacsí), mely a lakhoták között játszódik, és sziú nyelven is beszélnek benne.

FOTÓ: SOMFAI KARA DÁVID

BÖLÉNYFEJES OLTÁR EGY MODERN SZIÚ MEDICINE-MAN FARMJÁN

Az egykori tanfelügyelő öregkorára visszatért szülőföldjére, az Oglála (Pine Ridge) rezervátumba, ahol „hobbiindiánoknak”, azaz fehér látogatóknak tart sziú szertartásokat. Az oltáron a látomáskeresésről visszatért „hobbiindián” szalagjai és dohányzacskó-áldozatai is láthatók

BÖLÉNYVADÁSZ INDIÁNOK
A 18. században az elvadult spanyol lovak, a musztángok az egész prérin elterjedtek. A sziúk súnka-wakhannak, „szent kutyának” hívták a lovat, melynek segítségével csakhamar számos sziú törzs költözött ki a prérire, ahol a bölénycsordákat követve vadásztak. Ők lettek a thí-thunwan vagy teton törzs, mely prérilakót jelent. Számos más őslakos nép is így tett (crow, cheyenne, arapaho, blackfeet, comanche, kiowa)

A BADLANDS (ROSSZFÖLD)-VIDÉK AZ OGLÁLA (PINE RIDGE) REZERVÁTUM ÉSZAKI HATÁRÁN HÚZÓDIK

A végtelen préri fűtengerét megtörik a ritka, de heves esők barázdálta dombok.

A különlegesen szabdalt táj sok látogatót vonz, de akárcsak a Black Hillst, ezt a területet is kiszakították a sziú rezervátumokból (előző oldalpár)

A sziú törzseket először francia források említik a 17. században mint az északi odzsibwa törzsek elenségeit. Hét nagy törzsük közül az erdőlakó keleti sziúk a mai Minnesota vidékén éltek, a középső sziúk a Missouri folyó mentén telepedtek le, míg nyugati rokonaik, a titonok igazi prérilakók lettek, akik a Missouritól nyugatra elterülő államok végtelen síkságain vándoroltak. A bölény volt éllemük fő forrása, és az állat bőrével takart sátor – a thipi – volt lakóhelyük. Magukat „valódi embernek” (ikcse-wicsasa) hívták, saját és szövetséges törzseiket pedig dakhótának nevezték – innen származik a két mai Dakota állam neve is.

Az amerikai katonák 19. századi inváziója előtt már lényegesen átalakult a sziúk élete. Fontos szerepet játszott ebben, hogy délről, a spanyol gyarmatok területéről az apacsok és kiowák közvetítésével a préri törzseihez eljutott a ló, melyet a sziúk szent kutyának neveztek el. Hasonló nyelvi leleményel utaltak más, számukra titokzatos dolgokra is: a puskát szent vasként, az alkoholt szent vízként emlegették.

A nagy mészárlás

Az amerikai katonák a polgárháborút követően, a 19. század hatvanas éveinek második felében ólalkodtak be a sziúk lakta vidékre, hogy az Oregonba vezető út mentén erődöket emeljenek. A vadászmezőiket védő sziúk eleinte sikerrel tántorították el céljuktól a terjeszkedni vágyó fehéreket, de mikor azok a Fekete Hegy vidékén aranyra

bukkantak, az őslakók sorsa megpecsételődött. Az indiánok között végrehajtott vérengzéseiről híres Custer lovasezredét 1876-ban Ülő Bika (Tháthánka Íjotake) és Vad Lovú (Tha-súnka Witkó) vezetésével a sziúk még mind egy szálig lemészárolták ugyan, de ezt követően nagy léptékű mozgósítás indult ellenük. A hadsereg megszállta a vidéket, a Fekete Hegyet elkobozták, a lakhotákat pedig a Nagy Sziú Rezervátumba kényszerítették. De a bosszú ezzel még nem ért véget: 1889-ben a nyugati sziúktól újabb területeket vettek el, és a Missouri („Iszapos folyó”) mentén újabb öt rezervátumot alapítottak. Közben a bölénycsordákat szinte teljesen kiirtották, így az indiánok már az USA élelemsegélyeire szorultak. A Kanadában bujkáló Ülő Bika is visszatért éhező népével.

A század végén egy indián messiás Szellemtánc terjedt el a sziúk között. A jövődőlés szerint a tánc hatására visszatérnek a meghalt rokonok és a kipusztított bölénycsordák, míg a fehér ember (wasicsu) mind eltűnik. Az USA hadserege a táncot fenyegetésnek fogta fel, és ennek ürügyén meggyilkolták Ülő Bikát (Vad Lovút már korábban, a Fekete Hegy megszállásakor kivégezték), majd délre menekülő Szi-thánka táborát a Sebesült Térd (Csankpe Ópi) folyó mellett bekerítették. Mikor a férfiak lefegyverzése közben lövés dördült, a hadsereg kegyetlen mészárlásba kezdett, nem kímélve a tábor nőit és gyermekeit sem. Csak páran éltek túl azt a napot. A 120 éve lezajlott vérfürdő ma is érezteti hatását, és a folyó nevének hallatára még a sziú gyerekeknek is könnybe lábad a szeme.

Sziú-valóság

Tizenöt órás autózás után végre megpillantom a Missouriit – itt kezdődik a lakhóták földje. A folyó túloldalán a táj is átalakul: ameddig a szem ellát, zöldellve hullámszik a préri fűtengere. Tábla hirdeti: „Isten hozta a Rosebud Rezervátumban, a sziúcsán-hgu sziúok földjén”.

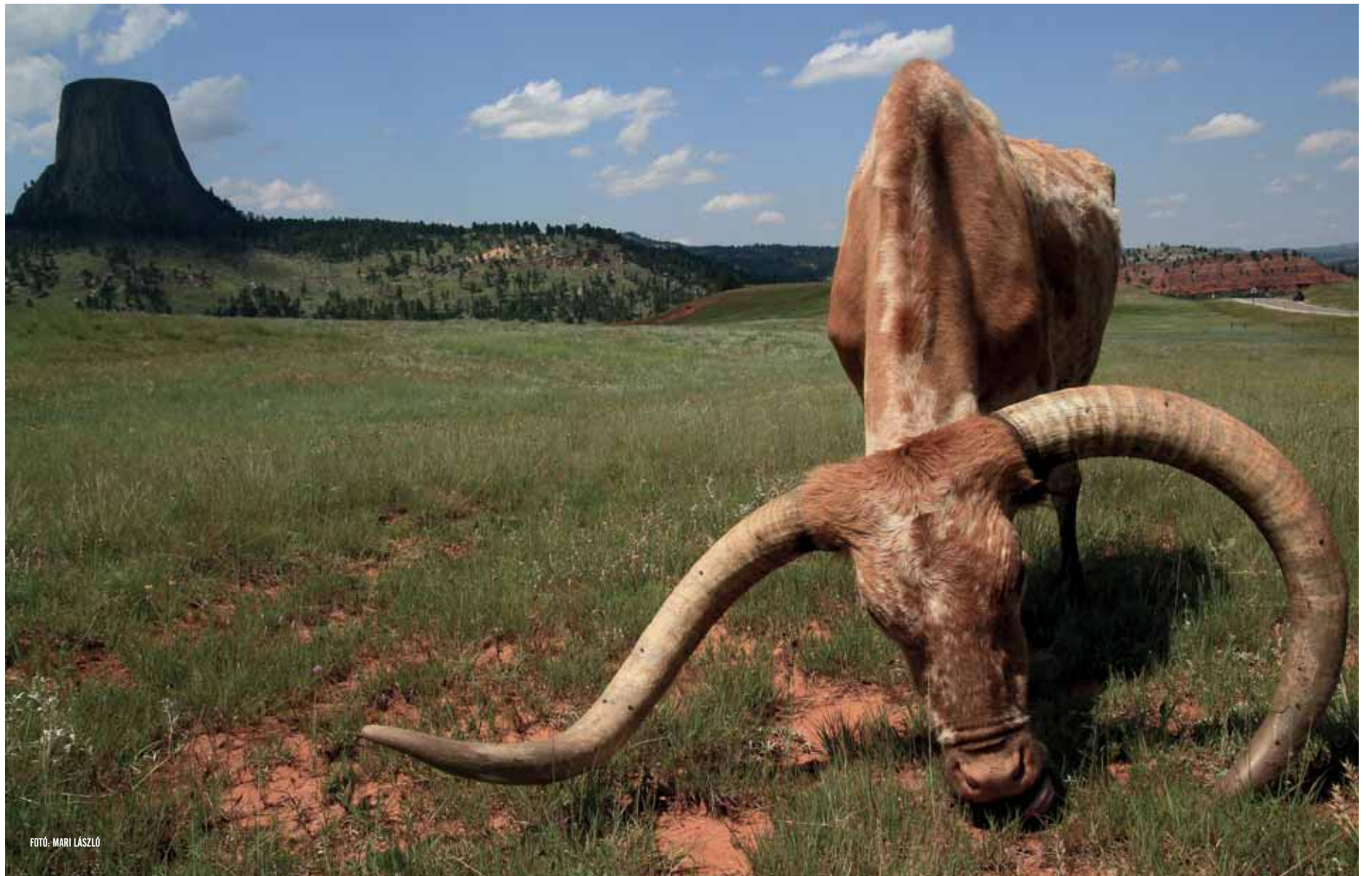
Első utam St. Francisbe vezet, itt élt Eugen Buechel német származású jezsuita pap, aki nemcsak megtanulta a sziúok nyelvét, de szótárt is szerkesztett, és sziú legendákat is összegyűjtött. A nevét őrző helytörténeti múzeum igazgatónöje, Marie Wánczag-kté („Rögtön Gyilkol”) ad nekem randevút. A rettenthetetlen őstól származó családnév dacára a sziúok legtöbbször angol nevet használnak, indián nevüket – ha van – külön szertartáson kapják. Marie-t nem kell sokat faggatnom a sziú vallásról, mert mélyen hisz az ősök szellemének erejében, és örömmel beszél róla. Egyik unokáját nemrég avaták sámánná, vagy ahogy erre mondják, „szent emberré”. Mikor megkérem, hogy vigyen el magával egy szertartásra, semmi biztossal nem kecsegtet, de megígéri, hogy észben tartja kívánságomat.

A rezervátum központja, Mission felé tartva sokkoló, a harmadik világ képét idéző látvány fogad. A sziúok itt egyszerű faviskókban vagy vagonokban élnek, az elhanyagolt utakat roncsautók szegélyezik. Azt út mentén Wisdom Corner („Bölcsességsarok”) felirat hirdeti az egyik helyi ivót, ahol néhány láthatóan ittas, öreg sziú poharazgat. A lerobbant házak között kócos, fekete hajú gyerekek szaladgálnak. A sziúok jó része kivénhedt autókkal közlekedik a falvak, tanyák között, de ami ennél is meglepőbb, a vidéki Amerikában szinte ismeretlen jelenség, hogy sokan gyalog járnak. Ismerem statisztikákat a 80%-os munkanélküliségről és mindenről, ami ezzel jár – bűnözés, alkoholizmus, kábítószer-élvezet –; mindezt saját szemmel látni mégis megdöbbentő. Bűnügyekben ráadásul csak az FBI nyomozhat, ezért sok eset kivizsgálatlanul marad.

Missionban aztán újra szembesülök a mai sziú-valósággal. Az utcákon részeg indiánok kéregetnek, és egykor bölényhúson élt nép nagy része mára kórosan elhízott az olcsó gyorséttermek kínálatától. Az utcán nem hallani sziú szót, a helyiek többsége csak angolul beszél. A nyelv az 1950-es évek óta haldoklik, mára a lakosságnak csak tizede beszéli, ismerőinek átlagéletkora pedig 65 év. A helyzetet nehezíti, hogy indián nyelvű könyvek, újságok nincsenek, de a rádió és a tv sem sugároz műsort anyanyelven. Figyelembe véve, hogy az USA-ban közel kétszáz őshonos nyelv létezett a 20. században, amiből mára alig 10 maradt, nem sok jót remélhetünk; akár 20-30 éven belül kihalhat a sziú nyelv. Hiszen ma is jóformán már holt, csak a szertartásokon él tovább.

BÁR A FÜVES MEZŐSÉGEK JELENTŐS RÉSZÉBEN MA IS FELTÖRETLEN, döntően már nem bölények legelnek rajta, hanem nemesített haszonállatok, itt épp egy texasi longhorn marha (háttérben a Devils Tower vulkáni sziklája)

FOTÓ: MARI LÁSZLÓ

Megtisztulás

Épp Erdoes Richard, magyar származású emigráns sziú vallásról szóló könyvét forgatom, mikor Marie telefonál, és újságolja, hogy másnap elvisz egy szertartásra Spring Creekbe!

A falucska lakói kicsiny faházakban élnek, ahová gyakran tízen is beszüfolódnak az „együtt lakó rokonok” (thi-óspajé). Így mondják, mert a családra nincs is külön szavuk. A Piros Madár névre hallgató sámán viskója is csak egy a sok közül, mi viszont ide jöttünk. A házikót övező ligetben, egészen pontosan egy ágakból készült és pokrócokkal letakart kunyhóban fontos sziú tisztító szertartás, az inípi veszi kezdetét. Az anyaméhet szimbolizáló, közepén tűzhelyet rejtő építményben félmeztelenül, kisdadrágban ülnek a résztvevők. A sámán vizet locsol a tűzhelyen felforrosodott kövekre, amelyek az őseket jelképezik. Megcsap a forráság, pedig a szertartás még el sem kez-

dődött. A kunyhó farácsáról különféle színű szalagok lógnak alá. Először hallom a sziúok dallamos nyelvét, ahogy a sámán hívja szellemeit. Magával ragad a szertartás ereje, és a tűzhely mellett kuporogva a vak-sötétben áhítattal énekelem a sziúok ősi dalait. A préri bátor népével, a sziúkkal idézzük a szellemeket, és közben „újjászületünk” Földanyó (Uncsi Makhá) méhében. Örömmel veszem észre, hogy nem teltek hiába a nyelvtanulásba ölt hónapok, mert jól értem az imádság szövegét. A szertartás végén elszívunk egy pipadohányt. A dohányzás szent dolog volt az amerikai őslakosok között, a békepipa fogalma azonban sajnálatosan tévesen került be a köztudatba. A szent pipa ugyanis szakrális eszköz, amit imádkozásra használnak. A prériin élő törzsek úgy tartották, hogy aki a pipával imádkozik, utána biztosan igazat beszél. Ezért szívták el egykor a pipát a kormány képviselőivel, bár azok a szent pipa ellenére rendre becsapták az őslakosokat, hogy megszerezzék földjeiket.

FOTÓ: SOMFAI KARA DÁVID

A szertartás végeztével csatlakozom a sámánhoz, aki zelnicemeggyfa gyökeréből főtt teát kortyolgat, míg a többiek inkább valamilyen dobozos üdítővel hűsítik magukat. Amikor az egyik énekes megtudja, hogy magyar vagyok, elárulja, hogy nővére egy magyarhoz ment hozzá, aki már 33 éve él a rezervátumban, és St. Francis indián iskolájában volt tanító. Az évek alatt maga is félig sziú lett, és már három sziú feleséget is „elkoptatott”. Ha kíváncsi vagyok a történetére, keressem fel az asztalosműhelyében – javasolja az egykori sógorom.

Másnap az asztalosműhelynél senkit sem találok, viszont a faluban már áll a júniusi Nap táncra szánt fa, egy színes szalagokkal díszített, földbe ástott nyárfa, mely meglepő hasonlóságot mutat a mi májusfánkcal. A szent fát azért állítják, hogy azt körbetáncolva jussanak el az imák a szellemekhez. Búcsút intek a Szicsán-hgu Rezervátumnak, hogy a másik nagy sziú csoporthoz, az oglála törzshöz is ellátogassak.

Túlélőmesék

Útközben teszek egy kitérőt a híres Csankpé Ópi (Sebesült Térd) temetője felé, az 1890-es nagy megszárlás emlékhelyére.

A 19. század végére az ötmillió őslakosnak alig huszada élte túl a gyarmatosítást, és a megmaradt indiánok is kis híján a bölények sorsára jutottak a járványok, háborúskodás és módszeres népirtás nyomán. És mindez itt ért véget, ennél a dombnál, ahol

a sírokon a négy égtájat (szélirányt) jelképező fekete, piros, sárga és fehér szalagokat lengeti a szél.

Csankpé Ópi eredeti templomának – ma már egy másik épület áll a helyén – érdekes története van. A telepések megjelenését követően jezsuita papok érkeztek ide, azzal a nem titkolt céllal, hogy a sziúkat keresztény hitre térítsék. Sokan ezért még sziú nyelven is megtanultak, hogy saját nyelvükön győzzék meg az indiánokat Isten létezéséről. Eugen Buechel is közéjük tartozott, akinek halála után Paul Manhardt atya gondozta hagyatékát. Manhardt éppen a Buechel által gyűjtött indián meséken dolgozott a templom falai között, amikor 1973-ban újra véres események helyszínévé vált a temető. Az Amerikai Indián Mozgalom aktivistái oglála sziú férfakkal karöltve megszállták a falucskát, hogy tiltakozzanak a kormány által kijelölt törzsi vezető személye ellen. Az FBI azonnal körbevette a falut, de az indiánok nem tágtottak, és végül több mint két hónapon át tartották megszállás alatt a véres tragédia színhelyét. Az állóháború során az FBI golyói két halálos áldozatot követeltek. Marlon Brandót éppen ez időben jutalmazták Oscarral a Keresztapában nyújtott alakításáért, s a színészlegenda – így fejezve ki tiltakozását a történetek miatt – egy apacs lányt küldött el maga helyett a díjátadóra, ahol a fiatal indián egy kiáltványt olvasott fel, botrányba fullasztva a filmes eseményt.

A mesék kézírata a csodával határos módon élte túl a véres napokat, s maradt meg a lakhóta szájhagyomány felbecsülhetetlen emlékeként.

MANAPSÁG MÁR A SZIÚK SEM LAKNAK CSÚCSOS SÁTRAKBAN, THÍPIKIBEN, de nyáron még látni lehet egy-két darabot a faházak mellett. Bennük összejöveleket, szertartásokat tartanak. A sziúkat a 20. század elején rezervátumokban telepítették le, boronaházakban kellett lakniuk, és az ügynökségük területét még csak el se hagyhatták. Így ért véget a nomád életmód (balra)

A SZIÚK EGY RÉSZÉ MA TURISTASZUENÉREK GYÁRTÁSÁBÓL ÉL, MELYEKET AZ IDE VETŐŐ FEHÉR LÁTOGATÓK VESZNEK MEG

A jávorszarvas agancsán a művész neve is olvasható: Sinté Wanblí, „Sasfarok”, a szicsán-hgu törzsből. Maguk az indiánok ma leginkább az átlagos-funkcionális amerikai divat szerint öltözködnek: T-shirt és jeans

A temetőben sziú családdal futok össze, a barátságos, ám kissé ittas apával rögtön szóba elegyedem. Mindenáron próbál lebeszélni Pine Ridge-i látogatásomról, ahol nemrég két áldozata is volt a rivális bandák villongásainak. A fiatal sziú „harcosok” ugyanis manapság bandákba verődnek, és az afroamerikai gengszterkultúra stílusjegyeit majmolva, bölény és fehér ember híján többnyire egymást ölik.

Mártogatás

Pine Ridge határában járok, itt működik a Szent Rózsafüzér jezsuita misszió. Az általuk működtetett kulturális központban Myrtle, egy hagyományos sziú nevelést kapott hölgy fogad. Egyik bácsikája híres hejókha – egyfajta sámán –, akik egykor kintüntetett tagjai voltak a prérilakó törzsek társadalmának. Úgy tartják, kivételes erejüknek köszönhetően mindent fordítva érzékelnek. A fagyos, téli szélben meg se kottyán nekik félmeztelenül ro-

FOTÓ: MARI LÁSZLÓ

FOTÓ: SOMFAI KARA DÁVID

FOTÓ: SOMFAI KARA DÁVID

Indiánturizmus

hangálni, és képesek a kezüket a forrásban lévő vízbe mártani, mert azt hidegnek érzik. Myrtle nagybátyja épp most készül a hejókha tánra sors-társaival.

A közösség bizalmatlanul fogad, de Myrtle bácsikája lenyugtatja a kedélyeket. Egy kis domb mögött kört alakítottak ki a négy szent iránnyal, a szokásos fekete, sárga, fehér és vörös zászlókkal. A kör közepén egy fazék forró víz rottyog a tűzön, amiben már feltették főni a korábban megnyúzott négy kutyakölyköt. A sziúk szemében a kutya – akárcsak a ló – szent állat, de e vallási szertartások alkalmával feláldozzák, és húsából rituálisan fogyasztanak. A megfőtt kutyahúst álarcot öltve körbetáncolják, majd a forró vízbe mártják kezüket, és először az összegyűlt emberekre locsolnak a forró vízből. A szertartást hívják fazéktáncnak is, de igazi neve hejókha wózepe, azaz mártogatás. Mind a szétfröcskölt forró víznek, mind az áldozati kutya húsának gyógyító erőt tulajdonítanak, ezért sok beteg keresi fel az ilyen szertartásokat a jobbulás reményében.

A misszió iskolát is működtet – ez a sziú nyelvoktatás egyik fő bástyája. Hamar az iskolamester apjához irányítanak: Basil Csanté-t'inzá (Bátor Szív) amolyan polihisztor. Örömmel fogad közeli tanyáján, ahol jóval fiatalabb fehér feleségével él. A hetvenes éveiben járó indián igazi playboy, többször nősült, és kizárólag fehér nőket vett el. Nyugdíjasfejjel tért vissza ősei földjére, ahol csakhamar ő is sámánna lett. Manapság főleg ezzel foglalkozik, igaz, nem saját népe szellemi üdvéért küzd, hanem a turisták kegyeiért.

A sziúk szertartásai – különösen a Nap-tánc – ma ezeket vonzanak a rezervátumokba a világ minden tájáról. A Nap-táncot egykor évente egyetlen alkalommal tartották meg, manapság az évi ötven sem ritka. Sokan ellenzik, de a legtöbb helyen a fehér naptáncosokat szívesen fogadják, mert nemcsak elvégzik a szertartás körüli nehéz munkákat, de szép pénzt is fizetnek a részvételért.

Basil is fehérre „szakosodott”. Most is éppen négy wasicsut visz fel a dombra látomást keresni.

A TÁNCMULATSÁGOKON DOBOLÓ CSOPORTOK SZOLGÁLTATJÁK A ZENÉT
A táncter körül fedett gyűrű húzódik, ez a doboscscapatok működési területe. Mindegyikük egy nagy dobort ül körbe, hosszú dobverőkkel ütik a ritmus, és éles hangon éneklük őseik táncba hívó dalait. Ma a wacsípiken még szépségkirálynő-választást is tartanak

SZIÚ LOVASOK HALADNAK A NYÁRI NAGY TÁNCMULATSÁG (WACSÍPI VAGY ANGOLUL POW-WOW) FELÉ
A cowboykalapos indiánok büszkén viszik az oglála törzs zászlaját, mely egyfajta „függetlenség” jelkép (balra fent)

A sziú vallást követő turisták társaságában valahogy másképp hat rám a szellemhívó szertartás, és mintha a villódzó fények is homályosabbak lennének. A szellemek sem csapnak akkora zajt, mint a kis sziú falucska tanyáján, ahol csak a maguk kedvéért idézték meg elhunyt őseiket.

A szertartás végeztével a fehérek közül sokan a közeli kaszinóba hajtanak, ahol kényelmes szálloda várja őket. Manapság a rezervátumokban gomba módra szaporodnak a szerencsejátékok fellegvárai – nem ok nélkül: ezek adómentes övezetek. A nyomorúságos rezervátumi telepek közelében nem ritka, hogy milliókat vernek el a kaszinók szerelmesei. A törzsi vezetők azzal érvelnek, hogy a játékbarlangok munkát adnak az indiánoknak, és segítenek a rezervátum anyagi boldogulásában. A munkanélküliség azonban így is óriási, és a bevétel zöme sem a rászoruló helyiek zsebébe vándorol. Miközben néhány kaszinótulajdonos indián vagyonokat keres, sok helyi a megtakarított pénzének mond búcsút a pénznyerő gépek társaságában.

FOTÓ: MARI LÁSZLÓ

FOTÓ: MARI LÁSZLÓ

Kőbe vésett sorsok

A sziúk (egykori) földjének két híres látványossága, a Black Hills és a Badlands felé tartok. Mindkettő nemzeti park, a Black Hills (Wind Cave Nemzeti Park) és a közeli Medve-hegy ráadásul szent helynek számít. Az indián legendáriumban a Black Hills a világ közepe, és van itt egy barlang, ahonnan Földanya méhéből az első emberek és bölények előjöttek, hogy benépesítsék a prérít.

A Black Hills legmagasabb csúcsa, a 2208 méteres Hé-haka Szápa (Fekete Szarvas, amerikai neve Harney Peak) azért szent hely, mert névadó sámánjának kilencévesen itt volt látomása. Ám a sziúk számára ez ma egyben keserű hely is: szent hegyük egyik sziklafalába a fehérek négy amerikai elnök – Washington, Jefferson, Rooseveltt és Lincoln – gigantikus arcképét vésték!

Végül a Medve-hegy kopár szikláira is felkapaszkodom. A legenda szerint 1857-ben itt volt a sziúk nagygyűlése, amin a fehérek feltűnését vitatták meg. Később több sámán is felment a hegyre látomást keresni, köztük a híres Ülő Bika is. Manapság is sokan jönnek el ide imádkozni, s magam sem teszek másként: Wakhán-thánka, Nagy Szellem, ne hagyd, hogy a Fekete Hegy népe, a prérík bátor harcosai teljesen eltűnjenek a nagy olvasztótégelyben! És ha a sziúk még el is felejtik nyelvüket, szertartásaik révén éljen tovább bennük őseik látomása! Hécsetu-weló, úgy legyen! ☺

MEGGYALÁZOTT SZENT HEGYEK

Az Egyesült Államokban a Black Hills szikláiba vájt négy elnök (Washington, Jefferson, Rooseveltt, Lincoln) arcképe nemzeti szimbólumnak számít. Egykor Thunkásila Sákpeként (Hat Ős) ismerték a sziúk e szent hegyet, később a Mount Rushmore nevet kapta. 1927–1941 közt készültek a hatalmas szobrok, melyek a sziúk számára a fehér ember arroganciáját jelképezik. A Black Hills hulygatásáért a bíróság végül 106 millió dollár kártérítést ítél meg a sziúknak, de a pénzt sosem vették fel. A Hé-szápa nem eladó. 1948-tól kezdve Korczak Ziolkowski egy másik sziklánál Tha-súnka Witkó (Őrült Ló – Crazy Horse) oglála hadvezér szobrát kezdte kivájni. Ziolkowski ugyan 1982-ben meghalt, de családja folytatta a vállalkozást. A sziú hadvezér arca végül 1998-ban készült el. A még napjainkban is csak részben kész projekt vegyes érzelmeket kelt a sziúk körében: egyesek támogatják, mások rossz szemmel nézik, hogy szent hegyeiket szétforgácsolják. Tha-súnka Witkó mellesleg sosem engedte lefényképezni magát, és a szobor ellentétes a sziú értékrenddel